

Skriftlig dansk 2017

STX

Censorernes evaluering af den skriftlige eksamen

Råd og vink

INDHOLDSFORTEGNELSE

FØRORD.....	3
OPGAVEFORMULERINGER	4
18.05.2017 (<i>Ordinær</i>)	4
24.05.2017 (<i>Ordinær</i>)	5
18.05.2017 (<i>Netadgang</i>)	6
24.05.2017 (<i>Netadgang</i>)	7
CENSORERNES TILBAGEMELDINGER.....	8
RÅD OG VINK TIL DE SKRIFTLIGE CENSORER	19
APPENDIKS MED EKSEMPEL	28

FORORD

Dette dokument er et sammendrag af censorernes rapporter om prøverne i skriftlig dansk 2017 på STX.

Dokumentet henvender sig til skriftlige censorer og til alle dansklærere på stx, som skal forberede elever på den skriftlige prøve i dansk. På baggrund af censorernes tilbagemeldinger angives i afsnittet *Råd og vink* en række fokuspunkter i forbindelse med forberedelsen og instrueringen af eleverne til prøven i skriftlig dansk. Et efterfølgende afsnit bringer råd og vink til de skriftlige censorer.

Vær opmærksom på, at alle eksamenssæt fremover er tilgængelige på: <http://materialeplatform.emu.dk/eksamensopgaver/>. Uddybende statistisk materiale for den skriftlige prøve i dansk på STX findes her: <https://uvm.dk/gymnasiale-uddannelser/proever-og-eksamen/evaluering-af-proever>

Teksten er udarbejdet af Nicolai Rekve Eriksen, formand for stx-opgavekommissionen, og undertegnede.

Vi ønsker at rette en tak til censorerne for konstruktive tilbagemeldinger på den skriftlige eksamen.

Sune Weile

Fagkonsulent i dansk

OPGAVEFORMULERINGER

18.05.2017 (ORDINÆR)

- 1 Tyvetøs**
Skriv en litterær artikel om *Tyvetøs*.
Din artikel skal indeholde en analyse og fortolkning af *Tyvetøs* (tekst 1), hvor du bl.a. fokuserer på fortælleren og fremstillingen af hovedpersonen Boline og hendes udvikling.
Giv en perspektivering til fx tema eller litteraturhistorie.

- 2 Sprogets indflydelse på meningsdannelse i det offentlige rum**
Skriv en kronik om sprogets indflydelse på meningsdannelse i det offentlige rum.
Din kronik skal indeholde en redegørelse for synspunkterne og en karakteristik af argumentationsformen i *Vi må holde op med at 'dæmonisere' hinanden* (tekst 2).
Diskuter synspunkterne.

- 3 Gys i kunsten**
Skriv et essay om gys i kunsten.
Dit essay skal tage udgangspunkt i *Vampyrer – praktisk og kritisk* (tekst 3) og undersøge, hvorfor vi fascineres af gys i kunsten.
Inddrag eksempler fra fx film og litteratur.

- 4 Det personlige ansvar i dag**
Skriv en kronik om det personlige ansvar i dag.
Din kronik skal indeholde en redegørelse for synspunkterne og en karakteristik af argumentationsformen i *Drop nu offerrollen, og tag ansvar for dit eget liv* (tekst 4).
Diskuter synspunkterne.

- 5 Glad jul**
Skriv en litterær artikel om *Glad jul*.
Din artikel skal indeholde en analyse og fortolkning af *Glad jul* (tekst 5), hvor du bl.a. fokuserer på forholdet mellem det sagte og det usagte.
Giv en perspektivering til fx tema, litteraturhistorie eller genre.

Opgaver

Du skal besvare én af opgaverne 1 - 5. Brug opgavens titel som overskrift for din besvarelse.

- 1 Oppe i Michigan**
Skriv en litterær artikel om *Oppe i Michigan*.
Artiklen skal indeholde en analyse og fortolkning af *Oppe i Michigan* (tekst 1), hvor du bl.a. fokuserer på tekstens fortælleforhold og fremstillingsformer.
Giv en perspektivering til fx genre, tema eller forfatterskab.
- 2 Ord og handling**
Skriv en kronik om forholdet mellem ord og handling.
Kronikken skal indeholde en redegørelse for synspunkterne og en karakteristik af argumentationsformen i *Jeg mener – derfor er jeg* (tekst 2).
Diskuter synspunkterne.
- 3 Det lokale og det globale i litteraturen**
Skriv et essay om det lokale og det globale i litteraturen.
Du skal i dit essay tage udgangspunkt i *Det store i det små: Globalisering i litteraturen* (tekst 3) og overveje, hvordan forholdet mellem sted og identitet afspejles i litteraturen.
Inddrag eksempler. Du kan også inddrage eksempler på andre typer kunst end litteratur.
- 4 Selvdyrkelse og fællesskab**
Skriv en kronik om selvdyrkelse og fællesskab i dag.
Kronikken skal indeholde en redegørelse for synspunkterne og en karakteristik af argumentationsformen i *Red en anden røv, overskudsmenneske!* (tekst 4).
Diskuter synspunkterne.
- 5 Tunge, mørke natteskyer**
Skriv en litterær artikel om *Tunge, mørke natteskyer*.
Artiklen skal indeholde en analyse og fortolkning af *Tunge, mørke natteskyer* (tekst 5), hvor du bl.a. fokuserer på forholdet mellem digtets jeg og digtets du.
Giv en perspektivering til fx tema, genre eller periode, idet du inddrager *Den mørke nat forgangen er* (tekst 6).

- 1 Selvoptaget**
Skriv en analyserende artikel om *Selvoptaget*.
Din artikel skal indeholde en analyse og fortolkning af *Selvoptaget* (tekst 1) , hvor du bl.a. fokuserer på, hvordan realitystjernerne iscenesættes og iscenesætter sig selv.
Giv en perspektivering til fx genre eller tema.
I denne opgave *kan* du anvende materiale fra internettet.

- 2 Virkelighed og iscenesættelse i tv-programmer**
Skriv en kronik om virkelighed og iscenesættelse i tv-programmer.
Din kronik skal indeholde en redegørelse for synspunkterne og en karakteristisk af argumentationsformen i *Tv-programmer manipulerer med os* (tekst 2).
Diskuter synspunkterne.
I denne opgave *skal* du anvende materiale fra internettet.

- 3 Eksperimenterende litteratur**
Skriv et essay om eksperimenterende litteratur.
Dit essay skal tage udgangspunkt i *Sig mig, hvad blev der lige af eksperimenterne?* (tekst 3) og undersøge sammenhængen mellem eksperimenterende litteratur og den tid, den er skrevet i.
Inddrag eksempler på eksperimenterende litteratur. Du kan også inddrage eksempler fra andre kunstformer.
I denne opgave *kan* du anvende materiale fra internettet.

- 4 Kollektiv pligt og individuel frihed**
Skriv en kronik om kollektiv pligt og individuel frihed i samfundet i dag.
Din kronik skal indeholde en redegørelse for synspunkterne og en karakteristisk af argumentationsformen i *Drop frugtbarhedspropagandaen* (tekst 4).
Diskuter synspunkterne.
I denne opgave *skal* du anvende materiale fra internettet.

- 5 Grand Danois**
Skriv en analyserende artikel om *Grand Danois*.
Din artikel skal indeholde en analyse og fortolkning af *Grand Danois* (tekst 5).
Du skal bl.a. fokusere på tekstens fortællerforhold samt fremstillingen af de to personers kommunikation.
Giv en perspektivering til fx genre eller tema.
I denne opgave *kan* du anvende materiale fra internettet.

- 1 Hjemmefronten**
Skriv en analyserende artikel om *Hjemmefronten*.
Din artikel skal indeholde en analyse og fortolkning af *Hjemmefronten* (tekst 1) , hvor du bl.a. fokuserer på brugen af de filmiske virkemidler og på fremstillingen af nabokonflikterne.
Giv en perspektivering til fx genre eller tema.
I denne opgave *kan* du anvende materiale fra internettet.
- 2 Debatkulturen på de sociale medier**
Skriv en kronik om debatkulturen på de sociale medier.
Din kronik skal indeholde en redegørelse for synspunkterne og en karakteristik af argumentationsformen i *Ondskaben stortrives på Facebook* (tekst 2).
Diskuter synspunkterne.
I denne opgave *skal* du anvende materiale fra internettet.
- 3 Katastrofemotiver**
Skriv et essay om katastrofemotiver i litteratur og film.
Dit essay skal tage udgangspunkt i *Litteraturen på katastrofekurs* (tekst 3) og undersøge forskellige årsager til, at altomfattende katastrofer tematiseres i litteratur og film.
Inddrag eksempler.
I denne opgave *kan* du anvende materiale fra internettet.
- 4 Dannelse og uddannelse**
Skriv en kronik om uddannelsessystemets betydning for dannelsen.
Din kronik skal indeholde en redegørelse for synspunkterne og en karakteristik af argumentationsformen i *En katastrofe* (tekst 4).
Diskuter synspunkterne.
I denne opgave *skal* du anvende materiale fra internettet.
- 5 Blikdåserne**
Skriv en analyserende artikel om *Blikdåserne*.
Din artikel skal indeholde en analyse og fortolkning af *Blikdåserne* (tekst 5), hvor du bl.a. fokuserer på fortælleren og fremstillingen af hovedpersonen.
Giv en perspektivering til fx tema eller litteraturhistorie.
I denne opgave *kan* du anvende materiale fra internettet.

CENSORERNES TILBAGEMELDINGER

Der er kommet relativt få tilbagemeldinger fra årets censorkorps. Skønt tilbagemeldingerne i sagens natur afspejler de forskellige opfattelser af, hvilke ting ved genrerne, de stillede opgaver og eksamensbesvarelserne, der har fungeret godt, og hvilke forhold, der er problematiske og kritisable, er de et vigtigt redskab i udarbejdelsen af næste års eksamenssæt. Til trods for de relativt få censorrapporter tegner der sig et billede af, at der gennem de sidste år er sket en positiv udvikling i de danske eksamensstile, og at elevernes besvarelser generelt har vidnet om et stort udbytte af arbejdet med genre- og formidlingsbevidsthed og de enkelte skrivehandlinger inden for de skriftlige genrer. I det følgende kortlægges imidlertid de udfordringer og problemer, censorerne har oplevet i mødet med årets eksamensstile; der er lagt vægt på at udlede overordnede mønstre og tendenser i censorrapporterne frem for enkeltstående holdninger og udsagn.

Kronikken:

- Redegørelse
 - For refererende og med tendens til at følge tekstens kronologi fremfor at hierarkisere
 - Problemer med at skelne relevant fra irrelevant
- Karakteristik
 - For ureflekterede karakteristikafsnit – ofte alt for lange eller alt for korte
 - Tendens til at udtømme teksten fremfor at aflæse og udvælge de centrale elementer i tekstens argumentationsform
 - Automatiseret og ukritisk anvendelse af Toulmin, appelformer og forskellige argumenttyper
 - Manglende blik for effekten af de enkelte virkemidler og hensigten bag skribentens stilistiske og retoriske valg og fravalg
 - For banale og upræcise overvejelser over effekt/hensigt ("dette gør teksten levende", "dette får læseren til at undre sig", "dette giver læseren medlidenhed med forfatteren")
- Diskussion
 - Savner udblik, viden og anvendelse af danskfaglige redskaber
 - For lavt abstraktionsniveau
 - For kønsløse; mange elever undgår at positionere sig i forhold til tekstmaterialet og til emnet
 - **Ved besvarelser med netadgang**
 - Kildemosaik og namedropping; for overfladisk/ufrugtbar anvendelse af kilder
 - For få (ofte kun én) eller ingen kilder fra nettet

- Udtømmende redegørelse og argumentationskarakteristik af netkilde(r) fremfor udledning af de(t) relevante og centrale udsagn
- Manglende eksplicitering af hvorfor netop *denne* kilde er relevant i netop *denne* sammenhæng
- For 'usynlig formidling' og for utydelig positionering i forhold til emnet, tekstforlægget og netkilderne; for ofte forsømmer eleven at træde ind i rollen som ordstyrer, der myndigt og synligt hæver sig over stoffet og vinkler og kontrollerer diskussionen
- Mangelfuld kontekstualisering af de valgte netkilder; manglende blik for den enkelte debattørs baggrund, placering i debatten og forhold til emnet.

Igen i år har en del kommentarer samlet sig om karakteristikken. Kommentarerne giver udtryk for, at der overordnet set er for stor forskel på, hvordan klasser er blevet undervist i at skrive en karakteristik, og at der fortsat er for mange elever, der fremfor at karakterisere foretager udtømmende analyser uden tilstrækkeligt blik for effekten af og hensigten bag de enkelte argumentatoriske virkemidler. Det betyder, at karakteristikken i mange tilfælde bliver en parade af fagbegreber, og at karakteristikafsnittet kun nødtørftigt hænger sammen med resten af kronikken.

Litterær/analyserende artikel:

- For mange elever forsømmer at vurdere *relevansen* af de anvendte analysebegreber. Dette gælder især i analyserende artikler om medieklip
- Underbetoning af formidlingsaspektet: Det bliver ofte et spørgsmål om at få sagt så meget som muligt om tekstmaterialet frem for tålmodigt, klart og pædagogisk at *åbne* det for læseren
- En del analyser udarter til kommenterede referater fremfor at slå ned på, *hvad* der er centralt, *hvordan* det er centralt, og *hvorfor* det er centralt
- En del elever forsømmer at hæve sig over tekstmaterialet og løfte de gjorte iagttagelser og nedslag til et tematisk niveau. Nogle udpeger imidlertid så mange forskellige temaer i teksten, at det bliver ufrugtbart for forståelsen ("Filmen arbejder med temaer som fædrelandskærlighed, fodbold, natur, sammenhold og ligestilling")
- Vedr. perspektivering: Der er fortsat for mange elever, der ikke formår at sætte tekstmaterialet ind i en *relevant* litteraturhistorisk og tematisk kontekst, der åbner for en dybere tekstforståelse. Perspektiveringsafsnittet står således for isoleret og unaturligt i forhold til analysen og fortolkningen.

De fleste kommentarer har samlet sig om det forhold, at en del elever ikke i tilstrækkelig grad er fagligt rustede til myndigt og klart 1) at læse det centrale ud af tekstmaterialet, 2) at belyse tekstmaterialet med relevant litteraturhistorisk viden.

Essayet:

- For lidt inddragelse af relevant danskfaglig viden
- For lavt abstraktionsniveau
- For få relevante konkrete eksempler
- For ufrugtbar anvendelse af tekstforlægget; enten for kort og overfladisk tekstpræsentation eller for grundig og refererende behandling af teksten
- For forskellige opfattelser (også blandt censorerne) af, hvad eleverne skal kunne vise i essayet og dermed, hvor vægten skal lægges i vurderingen af essaybesvarelsenerne.

De fleste kommentarer peger på, at eleverne fortsat har svært ved at honorere genrekravene til essayet og som oftest ender med at besvare opgaven på for lavt et abstraktionsniveau. Igen i år peges der på de markant forskellige forståelser af, hvad der kendetegner et essay, og hvor vægten skal lægges i undervisningen.

Råd og vink til den daglige undervisning

Kronikken:

Det anbefales at have særligt fokus på at opøve elevernes evne til:

- I redegørelsen
 - o At undgå opremsning af synspunkter
 - o At hierarkisere tekstens synspunkter og dermed undgå at referere og at følge tekstens kronologi
 - o At henvise til tekstforlægget/skribenten
- I karakteristikken
 - o At undgå for lange og ureflekterede karakteristikafsnit
 - o At undgå at vride teksten og i stedet udvælge de centrale elementer i tekstens argumentationsform
 - o At forholde sig kritisk og reflekteret til brugen af især Toulmin og appelformerne etos, logos og patos

- At vise blik for *andre* relevante virkemidler¹
- At vise blik for effekten af de enkelte virkemidler og hensigten bag skribentens stilistiske og retoriske valg og fravalg
- At undgå for banale og upræcise overvejelser over effekt/hensigt ("dette gør teksten levende", "dette får læseren til at undre sig", "dette giver læseren medlidenhed med forfatteren")
- At skrive karakteristikaftsnittet naturligt sammen med resten af kronikken
- At undgå at gentage pointer fra redegørelsen (især ved brug af Toulmin)
- At lade karakteristikken danne afsæt for diskussionen
- I diskussionen
 - At skrive struktureret og målrettet
 - At frigøre sig fra tekstforlægget og undgå, at diskussionen fremstår som en kommenteret redegørelse
 - At anvende udblik, viden og danskfaglige redskaber
 - At undgå for lavt et abstraktionsniveau

Ved besvarelser med netadgang

- At undgå kildemosaik og namedropping; for mange kilder og for overfladisk/ufrugtbar anvendelse af dem
- At undgå for få eller ingen kilder fra nettet
At undgå at redegøre for og lave argumentationskarakteristik af netkilde(r) fremfor at udlede de(t) relevante og centrale udsagn
- At foretage en klar og systematisk skelnen mellem informerende og debatterende materiale fra nettet
- At kunne eksplicitere, hvorfor de valgte kilder er relevante i netop *denne* sammenhæng
- At optræde som 'synlige formidlere' og tydeligt positionere sig i forhold til emnet, tekstforlægget og netkilderne. Dvs.: at træde ind i rollen som ordstyrere, der myndigt og synligt hæver sig over stoffet og vinkler og kontrollerer diskussionen
- At kontekstualisere de valgte netkilder og vise blik for den enkelte debattørs baggrund, placering i debatten og forhold til emnet.

¹ Oversigt over argumentatoriske greb og begreber kan bl.a. ses i Nicolai Rekve Eriksen: [*Jamen, hvordan gør man i virkeligheden*](#) s. 44.

Under afsnittet *Appendiks med eksempler* er der bragt en eksemplarisk eksamenskronik i fuld længde (Eksempel 1).

Forslag til elevvenlig genreoversigt, kronikken

Indledning: Emnet + forfatteren og teksten præsenteres. Læseren fanges, og der lægges en vinkel på emnet og kronikken²

Redegørelsen: HVAD mener skribenten?

Læs teksten grundigt og udvælg ca. 3 citater, der er særligt centrale.

1. Forklar helt kort a) hvilken type tekst vi har med at gøre, b) baggrunden for teksten / tekstens kontekst... hvad er den konkrete anledning til, at forfatteren har skrevet den
2. Udvælg de vigtigste synspunkter og fremlæg dem med dine egne ord for læseren – du må ikke referere, dvs. følge tekstens struktur; her kan du underbygge med citaterne
3. Brug gerne begreberne 'påstand' og 'belæg'
4. Husk at være objektiv og nøgtern
 - Hæv dig over tekstmaterialet og slå ned på de mest centrale pointer først
 - Du må ikke overtage tekstens sprogtone
 - Du skal henvise løbende til teksten og forfatteren
 - Brug fx formuleringer som:
 - "Teksten fokuserer først og fremmest på..."
 - "Det primære synspunkt er..."
 - "Den helt centrale problemstilling finder vi i formuleringen..."
 - "Centralt i denne sammenhæng er det..."

Karakteristik: HVORDAN udtrykker skribenten sine holdninger?

Opgaven er at karakterisere, *hvordan* forfatteren argumenterer for sin holdning i teksten. Dvs.: undersøge og formidle hvad der er særligt centralt for argumentationen, stilen og sproget i netop denne tekst.

² Du kan læse mere om indledningen i Nicolai Rekve Eriksen: [Jamen, hvordan gør man i virkeligheden](#), s. 7-8.

Udvælg og hierarkisér de mest centrale og gennemgående virkemidler. Forklar din læser, hvad der er særligt centralt for argumentationsformen i netop denne tekst

- 1) Karakteristikken skal være hierarkiseret
- 2) Der skal bruges relevante fagbegreber
- 3) Der skal underbygges med citater
- 4) Du skal vise blik for både virkemidler og effekt/hensigt

Gå tæt på teksten – fremdrag de citater i teksten, der er centrale i forhold til argumentationsformen og udlæg dem for din læser (: hæv dig). Brug relevante danskfaglige begreber. Husk at vise blik for effekt / hensigt og hæv dig myndigt og pædagogisk for din læser ved hjælp af formuleringer som

- "Her skal vi især lægge mærke til..."
- "Det er vigtigt her at hæfte sig ved, at..."
- "Afgørende i denne sammenhæng er det, at..."
- "Her er vi vidner til en markant udvikling i argumentationen..."
- "Interessant er det, at..."
- "Det centrale i denne sammenhæng er..."
- "Der optegnes her en modsætning mellem..."

Diskussionen: Hvilke andre vinkler kan der lægges på emnet? Hvad mener andre om emnet, og hvor står du selv i forhold til emnet og tekstens synspunkter?

Når du skriver din diskussion, skal du:

- 1) Skrive som dig selv: personligt og levende. Vær til stede i skriften (fx gennem humor, ironi, ordspil, sammenligninger o.l.)
- 2) Skrive både konkret (eksempler, citater) og abstrakt (diskussion og overvejelser på baggrund af det konkrete)
- 3) Vise at du er vidende og har overblik; inddrag gerne relevante aktuelle problemstillinger og evt. begreber og synsvinkler fra andre fag, fx religion, samfundsfag, historie eller oldtidskundskab, eller henvisninger til tekster/billeder/film fra dansktimerne
- 4) Undgå at snakke teksten ukritisk efter munden. Din diskussion må ikke blot forme sig som en slavisk diskuterende gennemgang af tekstens hovedsynspunkter; du skal frigøre dig fra tekstforlægget og forholde dig bredere til emnet
- 5) Skrive til din læser (gør teksten appetitlig og 'stoflig' vha. eksempler, retoriske spørgsmål, rytme og dynamik (fx vekslen mellem korte og lange sætninger))
- 6) Skrive med saft, kraft og holdning.

Forslag til grundstruktur i diskussionen. Den kan naturligvis varieres og moduleres:

- Opsamling på redegørelse og karakteristik: her skal du helt kort hæve dig over tekst og emne og gøre klar til diskussionen (dan bro mellem afsnittene)
- Rids emnet op med brug af eksempler: vis din læser, at der også er andre eksempler på emnet; her skal du bruge din viden. Hvis du har netadgang, kan du gå på nettet og finde *informerende* artikler (1-3 eksempler)
- Pro et contra – på den ene side... på den anden side: vis din læser forskellige reaktioner og synspunkter på teksten og på emnet i almindelighed. Hvis du har netadgang skal du bruge *debatterende* artikler fra nettet (mindst 2 eksempler)
- Tag stilling til emnet, til teksten, de bragte eksempler og pro et contra'erne: her træder du selv frem med din egen holdning. Her er det oplagt at trække en linje tilbage til karakteristik-afsnittet

NB: Det er en god idé allerede i din indledning at anslå / foregribe denne del af diskussionen, fx i form af et retorisk spørgsmål.

Afslutning. Rund af med tyngde og elegance og gerne en punchline, der viser, hvor du står i forhold til emnet. Peg evt. tilbage til den indledningen.

Undgå en konklusion, hvor du blot gentager de pointer, du allerede har formuleret.

Den analyserende/litterær artikel:

Det anbefales at have særligt fokus på at opøve elevernes evne til:

- At vise blik for effekten af og hensigten med de påpegede kunstneriske greb i tekstmaterialet. Dette gælder især i analyserende artikler om medieklip
- At vurdere *relevansen* af de anvendte analysebegreber. Dette gælder især i analyserende artikler om medieklip
- At være bevidste om formidlingsaspektet. Dvs.: Foretage en klar, pædagogisk og tålmodig *åbning* for læseren fremfor at få sagt så meget som muligt om tekstmaterialet
- At slå ned på, *hvad* der er centralt, *hvordan* det er centralt, og *hvorfor* det er centralt. Dvs.: Undgå at analyserne udarter til kommenterede referater
- At hæve sig over tekstmaterialet og løfte de gjorte iagttagelser og nedslag til et tematisk niveau
- Vedr. tekstcitater og tekstnedslag (i analyser af medieklip dækker det også gengivelse af replikker, parafrase og screenshots): At udvælge dem, der er mest centrale i forhold til tekstforståelsen og tydeligt lade det fremgå, hvilket formål det enkelte nedslag har, og hvad det skal bruges til i analysen
- Vedr. perspektivering: At sætte tekstmaterialet ind i en *relevant* litteraturhistorisk og tematisk kontekst, der åbner for en dybere tekstforståelse. Perspektiveringsafsnittet må ikke stå isoleret og unaturligt i forhold til analysen og fortolkningen.

Forslag til elevvenlig genreoversigt, den analyserende/litterære artikel

<p><i>Indledning</i> – fx kort, fængende præsentation af tema eller tendenser i tekstens samtid samt tekst + forfatter</p>
<p><i>Hvad</i> ser vi – forklar fx læseren flg. (rækkefølgen bestemmer du selv):</p> <ul style="list-style-type: none">- Hvilken fortællertype har teksten?- Hovedlinjerne i handlingen, herunder tekstens opbygning, hvornår handlingen foregår, og hvor lang tid den strækker sig over samt den overordnede fremstillingsform (panoramisk/scenisk, markant brug af replikker, berettende, beskrivende, reflekterende, betydningsbærende fortællerkommentarer)- Hvilke centrale personer vi møder + evt. modsætninger- Hvilket miljø (og evt. modsætninger), handlingen udspiller sig i
<p><i>Hvordan</i> bliver handlingen fortalt?</p> <ul style="list-style-type: none">- Ned i teksten – fremdrag de passager i teksten, der er centrale i forhold til opgaveformuleringens fokuspunkter og udlæg dem for din læser (: hæv dig). Brug relevante danskfaglige begreber. Husk at vise blik for effekt / hensigt og hæv dig myndigt og pædagogisk for din læser ved hjælp af formuleringer som<ul style="list-style-type: none">- ”Her skal vi især lægge mærke til...”- ”Det er vigtigt her at hæfte sig ved, at...”- ”Afgørende i denne sammenhæng er det, at...”- ”Her er vi vidner til en markant udvikling...”- ”Interessant er det, at...”- ”Det centrale i denne sammenhæng er...”- ”Der optegnes her en diskrepans mellem...”- ”I skarp modsætning til xxx finder vi”- ”På netop dette punkt sker der noget afgørende ...”- ”Vi står således med to markant forskellige...”
<p><i>Perspektivering</i> – vis din læser, hvordan teksten afspejler centrale tematiske, kulturelle, historiske eller forfatterskabsmæssige tendenser.</p>
<p><i>Rund af</i> med elegant sløjfe til din indledning.</p>

Essayet:

Det anbefales at have særligt fokus på at opøve elevernes evne til:

- At inddrage relevant viden, både danskfaglig og fra andre fag
- At skrive på et højt abstraktionsniveau
- At udvælge og inddrage relevante konkrete eksempler

- At få det fulde udbytte ud af nettet, når der skal findes konkrete eksempler (ved besvarelser med netadgang)
- At anlægge en klar struktur og vinkel på emnet
- At bruge tekstforlægget som afsæt for egne refleksioner; dvs.: at undgå enten for kort og overfladisk tekstpræsentation eller for grundig og refererende behandling af teksten
- At identificere et essay og essayets særlige sproglige, stilistiske og kompositoriske kendetegn. Dette gøres bedst ved at læse og analysere autentiske essays og gode essayopgaver samt imitere essayets stil.

Forslag til elevvenlig genreoversigt, essayet

På baggrund af den usikkerhed, der ifølge censorrapporterne synes at herske om forståelsen af essaygenren, blev der i sidste års udgave af *Råd og vink* bragt en mere udfoldet præsentation af essaygenren. Her følger en mere koncentreret oversigt, men den udvidede præsentation er fortsat anvendelig.³

Når du skriver essay, skal du vise, at du kan:

- Skrive undersøgende og reflekterende om emnet og de spørgsmål, opgaven stiller
- Finde og bruge eksempler, der er relevante i sammenhængen
- Tage udgangspunkt i det tilknyttede tekstmateriale og bruge det som en løftestang til at hæve dig over emnet og eksemplerne
- Gøre brug af relevant danskfaglig viden
- Skrive essayistisk (se nedenfor)

Hvis du har netadgang, kan du bruge nettet til at finde:

- Konkrete eksempler, der kan være med til at kaste lys over emnet
- Teori og baggrundsviden om emnet
- Synspunkter, tanker, filosofiske overvejelser o.l., som andre har gjort sig om emnet.

Essayets form:

Når du skriver essay, har du suveræn ret til at variere og modulere formen, så længe du husker at skrive essayistisk. Der er ingen regler for, hvor lange de enkelte afsnit skal være, og hvor meget eksempler og refleksioner skal foldes ud. Opbygningen kan se sådan her ud:

³ [Skriftlig dansk 2016, STX. Censorerne evaluering af den skriftlige eksamen. Råd og vink. S. 14-23.](#)

<p>Levende, personligt anslag, der a) skriver et konkret, relevant eksempel frem, b) indkredser emnet og essayets vinkel, gerne ved hjælp af et retorisk spørgsmål</p>
<p>Helikopterblik/abstrakte refleksioner 1. Her er det oplagt at præsentere teksten og trække det centrale ud af den</p>
<p>Konkret eksempel 2, der er udsprunget direkte af refleksionerne. Du skriver det frem/læseren læser det i lyset af refleksionerne</p>
<p>Helikopterblik/abstrakte refleksioner 2. Det er tilladt at bruge teksten igen, men du bør supplere med anden faglig viden</p>
<p>Konkret eksempel 3, der er udsprunget direkte af refleksionerne. Du skriver det frem/læseren læser det i lyset af refleksioner 2, dvs. på et højere erkendelses-/bevidsthedsniveau end eksempel 2</p>
<p>Helikopterblik/abstrakte refleksioner 3. Det er tilladt at bruge teksten igen, men du bør supplere med anden faglig viden</p>
<p>(... evt. konkret/abstrakt 4, 5, 6...)</p>
<p>Elegant afrunding</p> <p>Typiske kendetegn ved essayets afrunding:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Peger ofte tilbage til anslaget og sikrer derved sammenhæng i teksten - Er som regel åben og ikke konkluderende - Viser, at vi (du og læseren) er blevet klogere på emnet

Kendetegn ved essayet – sprog, stil, karakter:

<ul style="list-style-type: none"> - Indleder ofte med et personligt og fængende anslag - Er personligt og viser, at essayisten er til stede i sproget; i essayet er det tilladt at lege med ordene, fx gennem brugen af troper (metaforer, sammenligninger, personificeringer, besjælinger o.l.), figurer (anaforer, triader, apostrofer, epiforer, paradokser, kiasmer o.l.), retoriske spørgsmål, allitteration (bogstavrim), assonans (indrim), ordspil o.l. - Skriver verden frem for læseren og bruger relevante, illustrative eksempler. Eksemplerne kan fx være selvoplevede, aktuelle, litterære, historiske og kulturelle - Bevæger sig naturligt mellem konkrete eksempler (det nære, sanselige og genkendelige) og mere abstrakte overvejelser (det reflekterende, undrende og filosofierende) - Reflekterer på et højt abstraktionsniveau og viser at essayisten er vidende og kan reflektere over emnet med et velfunderet og nysgerrigt 'helikopterblik' samt stiller

spørgsmål og bruger fagbegreber o.l., der hæver ham/hende over de konkrete eksempler

- Er båret af en gennemgående idé, vinkel og rød tråd
- Viser at essayisten tænker og reflekterer undervejs og bliver klogere på sit emne, mens han eller hun skriver. Det gode essay er kendetegnet ved, at der er progression og udvikling i refleksionerne, og at essayet afspejler en erkendelsesproces.

Henvisningspraksis: tekst- og internetmateriale, til brug i undervisningen

For mere udfoldet oversigt med tilknyttede eksempler henvises til *Råd og vink 2016*⁴.

Teksthenvi­sing i analyserende/litterær artikel om skønlitterær tekst:

- Vis at du citerer med brug af citationstegn
- Brug *ikke* fodnoter, når du henviser til analyseteksten
- Angiv linjetal i parentes efter citatet
- Du skal enten præsentere citatet med et kolon eller skrive det naturligt sammen med din egen tekst
- Spring aldrig umotiveret ind i et citat
- Lad aldrig et citat stå isoleret og/eller ukommenteret – udlæg/forklar/åbn det for din læser, gerne med brug af relevante fagbegreber.

Ved analyserende artikel om film:

- Brug *ikke* fodnoter, når du henviser til den analyserede film, angiv tiden (fx 01:29-01:41)
- Hæv dig over det, du ser, og brug de (fag)begreber, du kender, hvis de er relevante i sammenhængen
- Underbyg parafrasen (: genfortællingen) med centrale citater fra filmen
- Husk at vise sammenhængen mellem det narrative og det stilistiske niveau (: handlingen og de filmiske virkemidler) samt analyser effekten af instruktørernes stilistiske valg.

⁴ [Skriftlig dansk 2016, STX. Censorernes evaluering af den skriftlige eksamen. Råd og vink. S. 23-25.](#)

Henvisning til tekstmateriale fra opgavehæftet i essay og kronik:

- Vis at du citerer med brug af citationstegn
- Brug *ikke* fodnoter, når du henviser til teksten
- Angiv *ikke* linjetal i parentes efter citatet
- Du skal enten præsentere citatet med et kolon eller skrive det naturligt sammen med din egen tekst
- Spring aldrig umotiveret ind i et citat
- Lad ikke et citat stå isoleret og/eller ukommenteret.

Henvisning til internetkilder i essay og kronik:

- **Artikel fra internettet med forfatter:**

I din egen tekst: Præsenter dine kilder med afsenderens baggrund (1), navn (2), teksttype (3), titel (4), kilde (5) og dato (6). Ex: "I statskundskabsstuderende (1) Frederikke Held Bergs (2) debatindlæg (3) *Vi piger er altså ikke de små skrøbelige væsner, vi hele tiden bliver gjort til*¹ (4), der blev bragt i Politiken (5) d. 24. juli 2015 (6), formuleres en skarp kritik af..."

Efter titlen skal du indsætte en fodnote; fodnoten skal oplyse navn, titel og link. Ex: Frederikke Held Berg: *Vi piger er altså ikke de små skrøbelige væsner, vi hele tiden bliver gjort til*. <http://politiken.dk/debat/ECE2769587/vi-piger-er-alsa-ikke-de-smaa-skrøbelige-vaesner-som-vi-hele-tiden-bliver-gjort-til/>

- **Artikel fra internettet uden forfatter:**

En alvorlig historie om glæden ved livet (anmeldelse). Litteratursiden. <http://www.litteratursiden.dk/anmeldelser/en-alvorlig-historie-om-glaeden-ved-livet>

- **Opslag på internettet:**

Søren Kierkegaard. Wikipedia.

https://da.wikipedia.org/wiki/S%C3%B8ren_Kierkegaard

- **Video eller lydclip på internettet**

DR: *Bazar* (1984)

<https://www.youtube.com/watch?v=2awil8JphOc> (0:00-1:42)

Skønlitteratur på P1: *Modbydelighedens litteratur*. Vært: Nanna Mogensen <http://www.dr.dk/radio/ondemand/p1/skoenlitteratur-pa-p1-2016-01-13#!/> (2:34-3:19)

RÅD OG VINK TIL DE SKRIFTLIGE CENSORER

Herunder følger relevante spørgsmål i forbindelse med vurderingen. Det er vigtigt at gøre opmærksom på, at det er de faglige mål i læreplanen, der er afgørende for vurderingen, mens nedenstående alene skal forstås som pejlemærker.

Pejlemærker til bedømmelsen af kronikken

Formår eleven at:

- skrive fokuseret om emnet og teksten?
- skrive klart og sammenhængende til en læser, der *ikke* nødvendigvis har forudgående kendskab til emnet, og som *ikke* kender tekstmaterialet?
- skrive et vinklet anslag?
- lave en klar og overbevisende afrunding, der hænger naturligt sammen med resten af kronikken?
- skrive en klar og koncentreret redegørelse, der hæver sig over teksten – også sprogligt – og viser blik for de centrale synspunkter? (NB: Det er ikke en fejl at dokumentere med citater i redegørelsen, men den må ikke antage karakter af en citatmosaik)
- lave en karakteristik, der viser blik for *det særlige* (karakteristiske) ved tekstens argumentationsform og med brug af *relevante* fagbegreber?
- skrive en diskussion, der afspejler overblik og viden om emnet?
- skrive en diskussion med engagement, personlighed og en *vilje* til at forfægte sine egne synspunkter?
- skrive en diskussion, der er selvstændig, frigør sig fra teksten og har fokus på emnet fremfor på teksten alene?

Det er vigtigt under læsningen og voteringen at huske:

- 1) Eleverne har vide rammer til at diskutere kronikemnet og må gerne anlægge fx en samfundsfaglig vinkel på stoffet, hvis de skønner, at det er gavnligt i forhold til emnet, og at de forstår at formidle bevæggrundene for den anlagte optik klart ud til læseren. Som censor er man forpligtet på at være loyal over for den valgte vinkel, også selvom man ikke man ikke måtte være enig i den.
- 2) Det er ikke et krav, at eleven afslutter sin kronik med en egentlig konklusion. Besvarelsen skal rundes af med tyngde og overbevisning og gerne en markering af, hvor eleven står i forhold til emnet, men man skal altså ikke forvente en konklusion, der blot gentager de pointer, der allerede er formuleret.

Pejlemærker til bedømmelsen af den litterære/analyserende artikel

Formår eleven at:

- holde tekstfokus, nærlæse tekstmaterialet og formidle de centrale analytiske pointer?
- skrive klart og sammenhængende til en læser, der *ikke* kender tekstmaterialet?
- skrive et vinklet anslag?
- lave en klar og overbevisende afrunding, der hænger sammen med den øvrige artikel?
- bruge relevante fagbegreber?
- foretage en vinklet perspektivering med kritisk brug af begreber og faglige oplysninger?
- skabe naturlig sammenhæng mellem analyse, fortolkning og perspektivering?

Det er vigtigt under læsningen og voteringen at huske, at vurderingen inden for rimelighedens grænser skal være kongenial og bygge på en åbenhed over for den optik, den enkelte elev lægger på teksten. Selvom en litterær/analyserende artikel ikke nødvendigvis præsenterer en tekstforståelse, der flugter med censors tekstforståelse, skal man som censor være i stand til at udvise loyalitet og læse stilen på den anlagte vinkels præmisser.

Pejlemærker til bedømmelsen af essayet

Essaygenren giver eleven en større frihed i forhold til både emne, form, sprog og tekstinddragelse end den litterære/analyserende artikel og kronikken. Denne frihed kan være svær at forvalte for eleverne og stiller censorerne over for en række udfordringer, fordi der ikke i samme grad som i de to andre genrer kan opstilles formelle 'regler'. Det gennemgående spørgsmål har gennem flere år lydt: Hvordan måles danskfaglig viden og metode i essayet? Det er i essayet ikke afgørende, om eleverne bruger en lang række fagbegreber, der viser, at de har tilegnet sig danskfaglig viden i løbet af deres tre år i gymnasiet. Danskfagligheden afspejler sig i ligeså høj grad i evnen til at skrive essayistisk og reflekterende, dvs. med anvendelse af de rette genrekoder, i evnen til overbevisende at hæve sig fra konkret til abstrakt og i viljen til at skrive personligt. Originalitet både i sprog, struktur, vinkling og emnetilgang bør belønnes, med mindre det sker på bekostning af læserens forståelse eller gør vold mod essaygenren. Fx kan fiktionskoder være et glimrende essayistisk virkemiddel, men de må

ikke bruges i et omfang og på en måde, så læseren kommer i tvivl om, hvorvidt der er tale om et essay eller en novelle. I så fald bør det trække ned i vurderingen.

Formår eleven at:

- skrive fokuseret om emnet?
- skrive klart og sammenhængende til en læser, der *ikke* nødvendigvis har forudgående kendskab til emnet, og som *ikke* kender tekstmaterialet?
- skrive et vinklet anslag?
- lave en klar og overbevisende afrunding, der hænger naturligt sammen med resten af essayet?
- præsentere teksten og lade den fungere som et naturligt springbræt for sine egne overvejelser?
- uddrage de ting af teksten, der er centrale i forhold til emnet og hans/hendes egne overvejelser?
- skrive reflekterende?
- bevæge sig mellem *konkret* (sansning/iagttagelse) og *abstrakt* (tanker/overvejelser/refleksioner)?
- skrive med dybde, lødighed og anvendelse af faglig viden, der har relevans for emnet?
- formulere sig med personlighed i sprog og tone?
- vinkle emnet på en personlig og original måde?
- skrive personligt uden at blive privat og selvudleverende?

IT-forsøget: Hvordan vurderes eksaminandernes brug af materiale fra internettet?

Der stilles som hovedregel kun krav om at inddrage materiale fra internettet i kronik- og essay-opgaverne.

I kronikken: Eksaminandernes adgang til nettet skal afspejle sig i en nuanceret tilgang til emnet og vise, 1) at de er i stand til at udvælge relevante tekster og kan fungere som kompetente 'ordstyrere' af de valgte teksters synspunkter og vinkler på emnet, 2) kan udfolde sig på et højere abstraktionsniveau og mere perspektivrigt og facetteret, end de ville kunne have gjort uden adgang til nettet. Namedropping og blotte referater af tekster fra nettet virker negativt ind på diskussionen såvel som formidlingen, hvilket skal indgå i vurderingen.

I essayet: Eksaminander, der er tilknyttet IT-forsøget, har en særlig fordel i forbindelse med inddragelsen af konkrete eksempler og vinkler på emnet. Det bør afspejle sig i besvarelser, der vidner om en målrettet, struktureret og konstruktiv anvendelse af nettet og inddragelse af konkrete eksempler, der er frugtbare for essayets emne og den valgte vinkel. Ligesom i kronikken skal eksaminandernes adgang til nettet kunne aflæses i et højere abstraktionsniveau og en mere perspektivrig og facetteret udfoldelse af emnet. Namedropping og blotte referater af tekster fra nettet skal også her trække ned i den samlede vurdering.

Karakteren er en helhedsvurdering

Den enkelte karakter skal bero på en helhedsvurdering, hvor man vejer for og i mod. Derfor er det ikke muligt at give et endegyldigt svar på, hvad der præcis udløser de enkelte karakterer.

At lade karakteren afspejle en helhedsvurdering betyder, at man som censor *skal* være i stand til

- 1) at honorere god formidling, tekstforståelse, emnebehandling o.l., selvom sproget er tyndet af stavfejl, grammatiske fejl og andet, der kan være forårsaget af fx ordblindhed eller andetsprogsproblemer
- 2) at møde diskussioner, analyser, refleksioner o.l. på en loyal og lydhør måde, også selvom man måtte være uenig i de fremførte synspunkter eller den valgte metode og vinkel.

Nedenfor følger en oversigt over de mest gennemgående fejltyper og et forsøg på at fastlægge, hvor stor vægt fejltypene og mangler i den skriftlige fremstilling skal have i den samlede bedømmelse. Oversigten kan være til hjælp i tvivlstilfælde under censureringen. Det skal desuden understreges, at korte stile (typisk 2-2½ side) ikke pr. automatik skal udmønte sig i en lav karakter; nogle elever er i stand til at skrive tæt og informativt og være så sprogligt bevidste og kompetente, at de ikke skriver mere end nødvendigt for at få budskabet igennem.

Bør ikke i sig selv påvirke bedømmelsen, men kan være tungen på vægtskålen	Kan påvirke bedømmelsen, men skal vurderes i forhold til den øvrige besvarelse	Skal påvirke bedømmelsen
Skriftlig fremstilling		

Få grammatisk, syntaktisk og ortografisk fejl	Gennemgående grammatisk, syntaktisk og ortografisk fejl	Meningsforstyrrende grammatisk, syntaktisk og ortografisk fejl
Få sproglige uklarheder	Flere tilfælde af løst sprog	Gennemgående løst sprog
Få kommafejl	Gennemgående problemer med kommateringen	Meningsforstyrrende kommatering

Genre- og formidlingsbevidsthed

Enkelte løse overgange	Svag indledning/anslag Svag afrunding Mangelfuld præsentation af tekstmaterialet Løs struktur	Manglende indledning/anslag Brat, unaturlig afrunding Manglende præsentation af tekstmaterialet Ulogisk/forvirrende struktur
Lader i få tilfælde sprogtonen påvirke af tekstens sprog	Sprogtonen er gentagne gange farvet af tekstens sprog	Overtager tekstens sprog
Manglende/forkert overskrift	Indforstået behandling af tekstmateriale og emne, men dog forståeligt for den intenderede læser Genremæssige uklarheder (essayistiske træk i den litterære artikel, redegørende islæt i essayet o.l.)	Indforstået behandling af tekstmateriale og emne i en grad, der vanskeliggør den intenderede læsers forståelse
Enkelte genrefremmede indslag/formuleringer	Overfladisk inddragelse af tekstmaterialet	Manglende genreforståelse Skæv eller manglende inddragelse af tekstmaterialet
Undlader undtagelsesvis at henvise til tekstmaterialet/angive linjetal (især litterær/analyserende artikel)	Undlader flere gange at henvise til tekstmaterialet/angive linjetal (især litterær/analyserende artikel)	Undlader konsekvent at henvise til tekstmaterialet/angive linjetal (især litterær/analyserende artikel)
Underbygger i enkelte tilfælde ikke med citater (især		

litterær/analyserende artikel)	<p>Undlader gentagne gange at underbygge med citater (især litterær/analyserende artikel)</p> <p>Hæver sig i passager ikke over tekstmaterialet</p> <p>Redegørelsens struktur følger tekstens struktur, frem for at slå ned på det centrale først (kronik)</p>	<p>Undlader konsekvent at underbygge med citater (især litterær/analyserende artikel)</p> <p>Hæver sig ikke over tekstmaterialet</p> <p>Refererer frem for at redegøre (kronik)</p>
--------------------------------	--	---

Emnebehandling

<p>Kortfattet, men nogenlunde præcis karakteristik af argumentationsformen (kronik)</p> <p>Vinklingen er ikke helt gennemført, dvs.: Enkelte afsnit i en ellers præcis analyse hænger ikke helt sammen (litterær/analyserende artikel)</p> <p>Perspektiveringen er præget af opslag, men hænger naturligt og logisk sammen</p>	<p>Få upræcise elementer i karakteristikken af argumentationsformen (kronik)</p> <p>Karakteristik af argumentationsformen står lidt isoleret i sammenhængen (kronik)</p> <p>Diskussionen er målrettet og struktureret, men savner substans og faglig tyngde (kronik)</p> <p>Analysen bærer tydeligt præg af at følge en analysemodel, men er i øvrigt nogenlunde præcis (litterær/analyserende artikel)</p> <p>Perspektiveringen er præget af opslag, hænger ikke helt</p>	<p>Manglende eller forkert karakteristik af argumentationsformen (kronik)</p> <p>Karakteristik af argumentationsformen hænger ikke sammen med det øvrige eller gentager unødigt pointer fra redegørelsen (kronik)</p> <p>Diskussionen mangler helt eller er uengageret og ustruktureret og savner faglig tyngde (kronik)</p> <p>Analysen følger slavisk en analysemodel (litterær/analyserende artikel)</p> <p>Den litterære/analyserende artikel er punktopstillet</p>
--	--	---

<p>med analysen (litterær/analyserende artikel)</p> <p>Kortfattet, men præcis og naturlig inddragelse af tekstmaterialet (essay)</p>	<p>naturligt sammen med analysen, men er fagligt forsvarlig (litterær/analyserende artikel)</p> <p>Refleksionerne har svært ved at frigøre sig fra tekstmaterialet (essay)</p> <p>Uelegante bevægelser fra konkret til abstrakt (essay)</p>	<p>Perspektiveringen mangler eller fokuserer på elementer, der er irrelevante i forhold til teksten og analysen (litterær/analyserende artikel)</p> <p>Redegør frem for at tage afsæt i tekstmaterialet (essay)</p> <p>Manglende bevægelse fra abstrakt til konkret (essay)</p> <p>”Jeg synes”-domineret tilgang til emnet frem for refleksioner, der hæver sig over stoffet (essay)</p>
--	---	--

Anvendelse af danskfaglig viden og metoder

<p>Relativt få (dansk)faglige begreber, men brugt præcist og med blik for sammenhængen (alle tre genrer)</p> <p>Litterær analyse med mindre huller, men godt vinklet og overbevisende formuleret og struktureret (litterær/analyserende artikel)</p> <p>Perspektivering med få danskfaglige begreber, men med et klart fokus og relevans for tekstforståelsen (litterær/analyserende artikel)</p>	<p>Relativt få (dansk)faglige begreber (alle tre genrer) i lyset af den stillede opgave</p> <p>Litterær analyse med huller og manglende præcision, men trods alt vinklet og godt formuleret og struktureret (litterær/analyserende artikel)</p> <p>Perspektivering med mange danskfaglige begreber, men for ufokuseret og med begrænset relevans for tekstforståelsen (litterær/analyserende artikel)</p>	<p>For få eller ingen (dansk)faglige begreber (alle tre genrer)</p> <p>(Dansk)faglige begreber brugt forkert eller upræcist i sammenhængen (alle tre genrer)</p> <p>Litterær analyse med oplagte fejl og mangler (litterær/analyserende artikel)</p> <p>Perspektivering med mange, få eller ingen danskfaglige begreber uden fokus og relevans for tekstforståelsen (litterær/analyserende artikel)</p>
---	---	---

Grundlæggende forståelse for tekstmateriale og emne, men ikke den store sans for danskfagets metoder og væsen (alle tre genrer)

Åbenlys mangel på forståelse for danskfagets metoder og væsen (alle tre genrer)

Kronik med netadgang – Virkelighed og iscenesættelse i tv-programmer

Besvarelsen blev vurderet til 12.

Talemåden, der lyder, at du er, hvad du spiser, er velkendt for de fleste, men kan man også sige, at vi efterhånden er, hvad vi ser og hører? Vi lever i en mediespækket virkelighed, som måske ikke altid er så ægte igen. Er det, vi præsenteres for i tv-programmer og medierne generelt, med til at præge vores syn på andre mennesker – også selvom det er iscenesat og redigeret så kraftigt, at det nærmer sig manipulation af virkeligheden? Det er netop denne sløring af forholdet mellem virkelighed og iscenesættelse og de konsekvenser, det kan have, der er omdrejningspunktet i journalist og opinionsredaktør Per Michael Jespersens klumme Tv-programmer manipulerer med os, der blev trykt i Politiken den 20. juli 2016.

Hvis vi allerførst skal fastslå ét af Michael Jespersens primære synspunkter, er det helt essentielt at gøre holdt allerede ved overskriften. Den serverer simpelthen tekstens budskab på et ordbeklædt sølvfad med dens indtagne position som stærkt kritisk over for bestemte tv-programmer. Tv-programmer, der har til formål at underholde med børn, brudte relationer og barske problemer med økonomien. Ifølge Michael Jespersen afspejler programmerne ikke tilnærmelsesvis den virkelighed, helt almindelige mennesker lever i: "Der hvor det går galt, er, når programmerne insisterer på at være autentiske. Dokumentariske. Virkelighed. Det er de ikke. Punktum." Michael Jespersens formulering giver ingen grobund for tvivl hos læseren, når det handler om, hvad han mener, og det samme gør sig gældende i en for teksten meget central påstand: "Falske billeder af virkeligheden er farlige." En påstand, der langt fra står ukommenteret hen, for til påstanden hører et belæg, der meget klart tydeliggør, hvorfor Michael Jespersen ikke opfatter programmernes fremstilling af virkeligheden som harmløs: "(...) vores holdninger og værdier og sym- og antipatier dannes nu engang med afsæt i det, vi tror, er virkeligheden." Ifølge klummens ophavsmand har de pågældende programmer altså en direkte indvirkning på de tanker og overvejelser, vi gør os om andre mennesker. Derudover er Michael Jespersen endda af den overbevisning, at "disse programmer medvirker til at gøde jorden for antipati mod særlige samfundsgrupper." Hvis man spørger denne debattør er det tydeligt, at specifik underholdning i fjernsynet har en konkret og klar konsekvens i forhold til måden, vi anskuer hinanden på.

Når vi som læsere betragter Per Michael Jespersens måde at argumentere for sine synspunkter, skal vi først og fremmest være opmærksomme på hans karakteristiske og gennemgående måde at inddrage læseren på: "Forestil dig, kære læser, at du siden i morges er blevet fulgt af et hold kreative tv-folk (...). Som følger dig i alt, hvad du laver og

siger i dit eget hjem (...).” Når Per Michael Jespersen gentagne gange gør brug af apostrofer og dermed tiltaler det enkelte menneske uden for teksten, har det en enorm effekt. Han taler nemlig direkte til din bevidsthed og forankrer simpelthen den enkelte læsers opmærksomhed i teksten – der hersker ingen tvivl om, at vores tanker sættes på en imaginær mission, idet hans ord og instrukser skal blive til forestillinger inde i hovedet på os. Samtidig bliver der skabt en relation mellem afsender og modtager, hvorfor vi som læsere føler en mærkbar tryghed og gradvist opbygger en tillid til Per Michael Jespersen, når vi lader øjnene glide ned gennem klummen.

Dykker vi endnu dybere ned i teksten og så at sige graver lidt i hans ord og formuleringer, springer det hurtigt i øjnene, at Per Michael Jespersen udtrykker sine holdninger ganske klart gennem adverbier og adjektiver i forklædning – helt uden brug af ’jeg’: ”Der findes en lang række programmer på kommercielle tv-kanaler som TV3 og Kanal 4, der angiveligt vil åbne vores øjne for en virkelighed, vi ikke kendte.” At der står ’angiveligt’, inficerer både citatet med skeptiske undertoner og slår samtidig en utroværdig cirkel om tv-kanalerne. Vi er altså her vidner til, at Per Michael Jespersens skepsis over for tv-programmerne og deres tilrettelæggere skinner gennem ord, der ved første øjekast synes ret så tilforladelige. Den indirekte kritik finder vi også i formuleringen ”de søde tilrettelæggere”, der med sin ironiske efterklang tydeligt afspejler holdningen til programmernes tilblivelse. Den afstand, der bliver taget til menneskene bag programmerne, får et modspil af Per Michael Jespersens valg af personlige pronominer, der modsat bevirker, at vi, seerne, bliver omdannet til en hel enhed, en lidt atypisk form for fællesskab: ”(...) når vi i sådanne programmer præsenteres for uansvarlige mennesker, der lader hånt om deres overforbrug og børn, og vi i det hele taget ser en uansvarlighedskultur folde sig ud for øjnene af os, så påvirker det da.” Her bliver vi gjort til en samlet flok af almindelige, uskyldige mennesker, der lider under en medialisert virkelighed. På den måde er der en helt tydelig diskrepans mellem pronominerne klejne, lettere beskedne størrelse og deres vidtrækkende betydning og effekt. Vi kan altså også identificere en ændring fra den førnævnte direkte henvendelse til den enkelte til en samlet gruppe. Et kneb, der betyder, at man fra at være ene læser pludselig føler, man slet ikke står alene.

Hvad der heller ikke står alene, er relativt mange retoriske spørgsmål. Det ene retoriske spørgsmål efter det andet tvinger læseren til at tage stilling til emnet, men endnu vigtigere giver de os indtryk af, at vi er vidner til en form for indre samtale: ”Vil du opføre dig, som du ellers ville gøre? Naturligvis ikke. (...). Præstationspres? I den grad. Virkelighed? Glem det!” Den form for tankestrøm, der springer frem, og vekslen mellem spørgsmål og svar tilfører teksten rytme og flow, men har samtidig den effekt, at vi, uden for teksten, bevidstgøres om, hvor meget Per Michael Jespersen brænder for sin sag – og at han er frustreret. Dog er det også en måde at overtage læserens bevidsthed på, idet han selv kommer med svaret på sine spørgsmål og ikke giver plads til

læserens egne refleksioner. På den måde lider Michael Jespersens troværdighed et lille knæk, fordi han på dét punkt simpelthen ikke formår at skrue helt nok ned på sin tilstedeværelse.

Ser vi bort fra den skriftlige overtagelse af vores tanker, er det centrale ved Per Michael Jespersens klumme altså, at han formulerer en skarp kritik af visse tv-programmers indhold og udlægning af virkeligheden. Ifølge ham nærmer programmerne sig ikke tilnærmelsesvis at være det, de er ment som. Underholdning. At tro, det kun er i forbindelse med reality-programmer, at der udspiller sig en diskussion om mediernes fremstilling af virkeligheden, er forkert. Det er relevant at brede perspektivet ud og kigge på mediernes rolle generelt. I de seneste måneder er vi af den amerikanske præsident, Donald Trump blevet præsenteret for hans holdning til medierne. Mellem ham og medierne udspiller der sig nemlig, hvad der bedst kan betegnes som en krig. Medierne bliver af præsidenten beskyldt for at fordreje og omskrive virkeligheden. Om præsidenten har ret i sine anklager, er det nok svært at svare på for de fleste, og selvom mange nok har en helt klar holdning til ham, så kan man alligevel ikke rigtig komme udenom, at han med sine udtalelser i hvert fald belyser et muligt problem.

På den måde er diskussionen om en farvet virkelighed meget relevant at tage, og derfor er det da også helt oplagt at sætte spørgsmålstegn ved, hvor bestemte tv-programmer, der har til formål at underholde, placerer sig på virkelighedsbarometeret. Og cyberspace-luften er da også mættet med modsatrettede holdninger om, hvad bestemte tv-programmer gør og ikke gør ved seerne. På den ene side er der de, der istemmer sig Per Michael Jespersens holdning om, at det, medierne viser, er med til at præge seerne. Heriblandt finder vi Martine Amalie Krogh, der i debatindlægget Dansk reality-tv er blevet forkasteligt og ulækkert, fra Politiken den 8. september 2012, ytrer sig om emnet og henvender sig direkte til TV3: ”Som en stor tv-kanal ved I godt, hvilken indflydelse I har, og hvor mange der ser jeres programmer. Og da jeres målgruppe ligger i den yngre del af befolkningen, er vi (de unge seere) også særligt modtagelige over for mediernes påvirkning.”

I artiklen Der er ingen reality i reality-shows, der er skrevet af Bjarke Hansen og bragt på TV2's hjemmeside den 20. april 2010, udtaler professor Anne Jerslev sig, og hun mener modsat Krogh, at seerne faktisk er i stand til at skelne mellem tv-programmernes udlægning af virkeligheden og så den rigtige virkelighed: ”(...) seerne er i stand til at skelne mellem fiktion og virkelighed, vurderer jeg. De kender efterhånden genrens koder og konventioner så godt, at de ved, at det her er iscenesættelse.” Samme overbevisning går igen i artiklen Vi manipulerer ikke med virkeligheden i ond tro, der er skrevet af journalist Nynne Hein Møller og trykt i Berlingske den 11. januar 2013, og hvori programchef på Mastiff, Jacob Juhl, udtaler: ”Der er intet regelsæt, men vi manipulerer ikke med virkeligheden i ond tro. Iscenesættelse er et såkaldt fortællegreb, og hvis man

undervurderer seerne, begår man en alvorlig fejl. For seerne ved så sandelig godt, hvad der foregår.” Dermed står vi altså med to markant forskellige syn på tv-programmernes manipulation med os seere. I den ene lejr fokuseres der på, at vi rent faktisk påvirkes af det, fjernsynet serverer for os, mens der i den anden lejr modsat holdes på, at vi seere er bevidste om manipulationen med virkeligheden.

Uanset hvad kan vi i hvert fald fastslå, at medierne har en magtfuld position – det er ikke kun for sjov, at medierne også benævnes ”den fjerde statsmagt”. I udtrykket ligger, at medierne netop besidder magten til at formidle lige præcis det, de gerne vil. Og endnu vigtigere, så har de magten til at formidle det på den måde, de ønsker. Det skal selvfølgelig slås fast, at medierne er uundværlige – uden tvivl. De er af kæmpe betydning for nutidens samfund, og vi nyder som borgere godt af de mange goder, der følger med mediernes tilstedeværelse i det daglige liv. Og for at vende tilbage til den fordrejede virkelighed skal der da heller ikke herske nogen tvivl om, at seerne ofte kan gennemskue et program, der har forsøgt at iklæde sig virkelighedens kappe. Det kan være helt uskyldigt at se et underholdende program – ja, nogle finder det endda rart en gang imellem at koble af på den måde. Men. Der, hvor det ellers så harmløse tv-program går hen og bliver småfarligt, er, når vi indprenter os forestillinger om andre mennesker, som programmerne giver grobund for. Når vi igen og igen bliver præsenteret for en stereotyp fremstilling af nogle bestemte mennesker og samfundsgrupper, bliver det umuligt ikke at fæstne en stereotyp opfattelse i vores bevidsthed. Kigger vi mange år tilbage, står det klart, at den nazistiske propaganda var med til at skabe det, man inden for socialpsykologien kalder ’ind- og udgrupper’, som hhv. er ens egen gruppe, der opfattes positivt, og modsat andre grupper, der tillægges negative værdier. Og inden for den kognitive psykologi opererer man med såkaldte ’kognitive skemaer’, der forklarer, at vi lagrer vores viden i skemaer, som både bevidst og ubevidst benyttes til at handle og forstå i forhold til andre mennesker. Selvom det kan lyde ganske voldsomt, når vi ”blot” snakker om underholdende tv-programmer, er det alligevel relevant at tænke over, hvordan det, der bliver formidlet, kan få uhyggeligt store konsekvenser for den måde, vi er over for andre mennesker på. Anden Verdenskrig er et grusomt, men ikke desto mindre sandt eksempel på, hvad mennesker er i stand til, når de pådattes en bestemt tankegang om specifikke samfundsgrupper. Med den tanke in mente kunne vi måske meget passende tage hinanden i hænderne, kigge hinanden i øjnene og spørge, om vi virkelig vil et samfund, hvor man går rundt med forskruede, karikerede og stereotype opfattelser af andre, der er udsprunget af et simpelt tv-program. Ikke før vi har erkendt paradokset, at virkeligheden – eller fremstillingen af virkeligheden – kan være falsk, kan vi frigøre os fra tv-programmernes magt til at definere vores medmennesker. Lad os være kritiske sammen, så vi ikke i fremtiden vil se tilbage og sige, at vi rent faktisk blev det, vi så og hørte